

«ՍԵՎԱՆԻ Խ.ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԱՎԱԳ ԴՊՐՈՑ» ՊՈԱԿ

**ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱՎ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ**

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ Սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորումը առարկայի դասավանդման ընթացքում

ՀԵՂԻՆԱԿ Մարինե Մուրադյան

ԽՈՒՄԲ/ԱՌԱՐԿԱ/ Խոլմբ 6-րդ, Աշխարհագրություն

ՍԵՎԱՆ 2023

Բովանդակություն

1. Ներածություն	3
2. Արժեքային համակարգը որպես մարդուն նկարագրիչ	5
3. Երեխայի արժեքային համակարգ	9
4. Աշակերտի արժեքային համակարգը	11
5. Եզրակացություն	15
6. Աղբյուրներ	17

Ներածություն

Ժամանակակից աշխարհում տեղի ունեցող իրադարձություններով պայմանավորված փոխվում են հասարակության զարգացման հիմքում ընկած կարևոր համակարգեր և ոլորտներ: Մարդկության զարգացման նոր միտումները բերում են անձի արժեքային համակարգի, վերաբերմունքի, վարքագծի, աշխարհընկալման փոփոխությունների: Ներկայումս սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորման վրա ուղղակիորեն ազդեցություն է ունենում հասարակության մեջ անընդհատ տեղի ունեցող փոփոխությունները: Կրթական ոլորտի ու դրան առնչվող տեխնոլոգիաների այսչափ զարգացումը լայն հնարավորություններ է տալիս հետևել յուրաքանչյուր աշակերտի ուսումնառության ընթացքին, և նոր մոտեցումներ առաջարկում յուրաքանչյուր աշակերտի համար:

Մանկավարժության մեջ արժեքային համակարգ հասկացությունը բավականին լայն հասկացություն է: Արժեհամակարգը մարդու բարոյական, գեղագիտական, հոգևոր, իմացական, մշակութային և էթնիկական արժեքների համախումբն է, որն անձի ներդաշնակ, բազմակողմանի և լիարժեք ձևավորման ու զարգացման համար ամենակարևոր օղակն է: Մեր օրերում սերնդի դաստիարակության գործն ընթանում է տարբեր հանգամանքների ազդեցության տակ՝ կրթական, ժողովրդագրական, ազգային, ընտանեկան, մշակութային, հասարակական, սոցիալական և այլն: Հաշվի առնելով այս և այլ հանգամանքներ՝ ժամանակակից մանկավարժության համար խնդիր է դառնում սովորողների ազգային գիտակցության ձևավորումը սեփական

Ժողովրդի պատմության ու մշակույթի հենքի վրա՝ չանտեսելով համամարդկային արժեքները: Այս հետազոտական աշխատանքը միտում ունի բացահայտելու և ներկայացնելու աշակերտի մեջ ձևավորվող արժեքները: Անհրաժեշտ է պարզ գիտակցել, որ դպրոցի նպատակը կիրթ, մարդասեր, հոգևոր արժեքներով հարուստ, իր հայրենիքը սիրող մարդու դաստիարակությունն է:

Արժեքային համակարգը որպես մարդուն նկարագրիչ

Արժեքների ուսումնասիրության բնագավառում իր ուրույն հետազոտությունն է կատարել Շվարցը: Ըստ որի, երբ մարդ մտածում է արժեքների մասին առաջին հերթին առանձնացնում է, թե որ արժեքներն են առավել կարևոր իր համար կյանքում: Որոշակի կոնկրետ արժեք կարող է կարևոր լինել մեկի համար, բայց բացարձակ անկարևոր մյուսի համար: Արժեքների տեսություններում կարևորվում է այն հայեցակարգը, որտեղ առանձնացվում են արժեքների ներքոնշյալ հատկանիշները.

Արժեքները համոզմունքներ են: Մարդիկ, որոնց համար անկախությունը կարևոր արժեք է, «սթափվում» են , երբ նրանց անկախությունը վտանգվում է, հուսահատվում են, երբ անկարող են լինում այն պաշտպանելու, և վերջապես երջանիկ են, երբ կարող են վայելել այն:

Արժեքները կապված են ցանկալի նպատակների հետ, որոնք մոտիվացնում են մարդուն կատարելու որոշակի գործողություններ: Մարդիկ, որոնց համար հասարակական կարգը, արդարությունը կարևոր արժեքներ են, մոտիվացված են հետապնդել այդ նպատակները:

Արժեքները լայն և ընդգրկուն հասկացություններ են: Այս հատկանիշը տարբերակում է արժեքներն ավելի նեղ հասկացություններից, ինչպիսիք են սորմերը

և մոտեցումները, որոնք սովորաբար վերաբերում են կոնկրետ գործողությունների, օբյեկտների կամ իրավիճակների:

Արժեքները ծառայում են որպես սկզբունքներ կամ չափանիշներ: Արժեքներն ուղղորդում են մարդկանց որոշակի գործողությունների: Մարդիկ որոշում են , թե ինչն է լավ, ինչը՝ վատ, արդարացնում կամ մեղավոր են ճանաչում, գործում կամ խուսափում են՝ հենվելով իրենց համար թանկ արժեքների հնարավոր հաջորդականության վրա:

Մարդու գործողություններն ուղղորդվում են բազմաթիվ արժեքներով: Ցանկացած վարքագծի կամ վերաբերմունքի վրա ազդում են ոչ թե մեկ, այլ բազմաթիվ արժեքներ:

Ըստ Շվարցի վերը թվարկվածը վերաբերում է բոլոր արժեքներին: Արժեքների մեկ այլ տեսություն էլ ներկայացրել է Մ. Ռոկիչին: Ըստ նրա արժեքները բնութագրվում են հետևյալ հատկություններով:

- Մարդուն հատուկ արժեքների քանակը այնքան էլ մեծ չէ:
- Բոլոր մարդիկ ունեն միևնույն արժեքները, սակայն տարբեր մակարդակներով:
- Արժեքները կազմավորված են համակարգում:

- Արժեքների աղբյուրները դիտվում են մշակույթում, հասարակությունում և անձի մեջ:
- Գրեթե բոլոր սոցիալական ֆենոմենները դետերմինացված են արժեքներով:

Վերևում նշված տեսությունները ցույց են տալիս, որ արժեքային համակարգը անքակտելիորեն կապված է այնպիսի հասկացությունների հետ, ինչպիսիք են՝ մշակույթը և հասարակությունը: Մարդը դրսևորվում է սոցիումի մեջ և իր վրա է կրում տվյալ միջավայրի մշակութային փոփոխությունները: Նորմերը, որոնք ձևավորվել են հասարակության մեջ, հանդիսանում են արժեհամակարգերի բարձրագույն դրսևորումները (այսինքն իշխող տեսակետներն այն մասին, թե որը համարել լավ, ճիշտ կամ ցանկալի): Արժեք և նորմ հասկացությունները տարբերվում են: Արժեքները՝ վերացական, ընդհանուր հասկացություններ են, իսկ նորմերը՝ որոշակի իրավիճակներում մարդկանց վարվելակերպի կանոններն են կամ առաջնորդող սկզբունքները: Արժեհամակարգերը, ձևավորվելով հասարակության մեջ, մեծ դեր են խաղում, քանի որ ազդում են նորմերի վրա:

Արժեքներ կարող են համարվել.

- Առողջությունը
- Մտերիմները, ընկերները, շփումը
- Սերը, ընտանիքը, երեխաները, տունը
- Նյութական բարեկեցությունը
- Ինքնակառավարումը աշխատանքի մեջ: Աշխատանքից հաճույք ստանալը
- Հոգևոր արժեքները, հոգևոր աճը, կրոնը

- ժամանցը՝ հաճույք, հոբբի, զվարճանք
- Ստեղծագործական ինքնադրսևորումները
- Ինքնակրթությունը
- Սոցիալական կարգավիճակը և դիրքը հասարակության մեջ
- Ազատությունը (խոսքի, ընտրության և այլն)
- Կայունությունը:

Կարող են լինել նաև այլ արժեքներ:Գոյություն ունեն «նյութական արժեքներ», «հոգևոր արժեքներ» և «մնայուն արժեքներ»: 21-րդ դարում մարդկանց համար նյութական արժեքներ են օրինակ փողը, հեռախոսը, մեքենան, կեցավայրը, հարմարությունները, և այլն: Հոգևոր արժեքներ են սերը, հարգանքը, բարոյականությունը, կյանքը, շրջապատը, ընկերները, ազատությունը...: Մնայուն արժեքներ են մարդու կողմից ստեղծած պատմամշակութային կոթողները, հուշարձանները, եկեղեցիները և այլք:

Երեխայի արժեքային համակարգ

Հետազոտողների մի լայն շրջանակ ուսումնասիրում է արժեքները՝ վերջիններս դիտարկելով մշակութային տարբեր խմբերում առկա արժեքային համակարգի տարբերությունները և նմանությունները: Փիլիսոփայության մեջ գոյություն ունի արժեքների բնույթի մասին ուսմունք, որը կոչվում է արքսիոլոգիա (հունարեն՝ ἀξία - արժեք, հունարեն՝ λόγος - բան, խոսք, բառացի՝ ուսմունք արժեքների մասին): Արքսիոլոգիան փիլիսոփայական ուսմունք է արժեքների բնույթի, իրականության մեջ նրանց տեղի և արժեքային աշխարհի կառուցվածքի մասին:

Արժեքների ձևավորման ուսումնասիրության մեջ իր ուրույն տեղն ունի Մ. Մեսսեյը: Հեղինակը կարծում է , որ մարդու արժեքային համակարգը ձևավորվում է մի քանի փուլերի ընթացքում. դրանք են

1-ին փուլ - Դրոշմի: Այս փուլը ընդգրկում է երեխայի՝ մինչև 7 տարեկան դառնալը: Ըստ Մ. Մեսսեյի՝ երեխաներն այս փուլում նման են «սպունգի», կլանում են այն ամենը, ինչը տեղի է ունենում իրենց շրջապատում և ընդունում են գրեթե ամեն ինչ որպես բացարձակ ճշմարտություն, հատկապես, եթե դա փոխանցում են ծնողները:

2-րդ փուլ - Կրկնօրինակման: Այս փուլը ընդգրկում է երեխաների 8-13 տարեկան հասակը: Այս փուլում երեխաները կրկնօրինակում են իրենց ծնողներին, ուսուցիչներին, համադասարանցիներին, շրջապատող մարդկանց:

3- րդ փուլ - Սոցիալականացման: Այս փուլը տևում է 13 տարեկանից մինչև 21 տարեկանը : Այս փուլում երեխաների համար շատ կարևոր է իրենց հասակակիցների կարծիքը և կրում են նրանց ուղիղ ազդեցությունը իրենց վրա: Արժեքների ձևավորման այս փուլում, շատ մեծ ազդեցություն ունեն հուզական իրադարձությունները:

Երեխայի հոգեբանությունը, որպես նրա ձևավորման ու զարգացման գլխավոր առանցք, շատ մեծ դեր ունի նաև արժեքային համակարգի ձևավորման համար, և

ըստ տարիքային խմբի պետք է հաշվի առնել նաև երեխայի հոգեբանական ու հուզական ինտելեկտի արանձնահատկությունները, նրանց դաստիարակելու և արժեհամակարգի մոդելը նրանց մեջ ճիշտ ձևավորելու համար:

Աշակերտի արժեքային համակարգը

Արժեքային կրթությունը ի սկզբանե կրթության անքակտելի բաղադրիչն է եղել: Ինչպես ամբողջ աշխարհում, Հայաստանում էլ այսօր արժեքային կրթությունը հասարակությանը հուզող խնդիրներից մեկն է: Արժեհամակարգի ձևավորման և նրա հարաբերական կայունության ապահովման համար հանրակրթության բնագավառում կարևոր և անփոխարինելի նշանակություն ունեն բոլոր ուսումնական առարկաները, որոնք սերտորեն լրացնում են միմյանց, աշակերտի դաստիարակության գործում:

Հայ դպրոցը շատ անելիքներ ունի նոր սերնդի արժեհամակարգի ձևավորման, կրթության և դաստիարակության գործում, որի նպատակն է կերտել բարոյական, ազգային արժեքներով օժտված, ազգային նկարագիր ունեցող սերունդ: Ժամանակակից դպրոցի կարևորագույն առաքելություններից մեկն էլ երեխայի մեջ իր ազգին բնորոշ բարոյական և հոգևոր արժեքների ձևավորումն ու զարգացումն է: Նրա խնդիրն է պահպանել և փոխանցել այն արժեքները, որոնք ժառանգել ենք մեր նախնիներից, և որը մեր անխառն ինքնատիպությունն է համաշխարհային մշակույթի բազմերանգության ու բազմազանության մեջ: Ուստի 21-րդ դարի դպրոցում դաստիարակության և կրթական գործընթացի ճիշտ կազմակերպման համար շատ կարևոր են ոչ միայն համամարդկային, այլև հայրենի մշակույթի ուսուցումը: Այն վառ արտահայտված է մեր հայրենիքի պատմության, պատմամշակութային հուշարձանների և նրանց մասին գրականության, ինչպես նաև սերունդների մեջ փոխանցվող բանավոր ավանդազրույցների մեջ: Հայ ժողովրդի ավանդույթներում վառ կերպով արտացոլված են մեր ազգի ազգային հավաքական բնույթը, անդրդվելի կամքը, ներքին զորությունն ու հնարավորությունները, ապրելու, վերածնվելու և հարատևելու ունակությունը:

Աշակերտի արժեհամակարգի ձևավորման վրա ազդող կարևոր գործոններից մեկը աշակերտի մեջ աշխարհի նկատմամբ վերաբերմունքի և հասարակության հետ հարաբերությունների, սեփական անձի նկատմամբ վերաբերմունքի ձևավորումը ընտանիքի և սոցիալական միջավայրի միջոցով: Դրա համար կարևոր է հասկանալ և հետևել աշակերտի հոգեբանության ու աշխարհընկալման յուրահատկությունները:

Այս ամենին ի դեմ սովորողների արժեքների, կանոնների, չափանիշների, հայացքների յուրացումը կախված անհատական աշխարհընկալումից միշտ չէ, որ համապատասխանում է հասարակության կողմից ընդունված արժեքներին և խրախուսելի չափանիշներին: Սովորողների անձի արժեքների ձևավորման առումով հանրակրթության մեջ ուրույն նշանակություն ունեն բնագիտական առարկաները՝ հատկապես աշխարհագրության: Ուսումնասիրելով աշխարհի տարբեր ազգերի ու մշակույթների առանձնահատկությունները, նրանց և նրանց արժեհամակարգի ձևավորումն ու զարգացումը, դրանց ընկալման ու ձևավորման վրա ազդող տարացքային ընդհանրությունները, աշխարհագրությունը իր ուրույն դերն ունի սովորողի մեջ համամարդկային ու ազգային արժեքների մասին առավելագույն պատկերացում կազմելու գործում: Աշխարհագրությունը հասրակագիտական և պատմական առարկաների հետ փոխլրացնելով աշակերտին է ներկայացնում աշխարհի հասարակական ու պատմամշակութային արժեքները, որոնց մեջ առանձնահատուկ դեր ունեն ազգային արժեքները: Աշխարհագրությունը մեծ հնարավորություն է տալիս աշակերտին ծանոթանալ աշխարհի մշակութային, կրոնական, ու արժեքային համակարգերի բազմազանության հետ, որը աշակերտին անուղղակիորեն դաստիարակում է այլոց հոգեւոր արժեքները ճանաչելու եւ գնահատելու բարոյական պատրաստակամությամբ, և ազգայինը այդ բազմազանության մեջ տարբերակելու, գնահատելու ու նորը ստեղծելու կարողությամբ:

Դպրոցում դասավանդելու իմ 30 տարվա փորձից վստահ կարող եմ ասել որ, աշակերտների դաստիարակությունը պետք է լինի ներդաշնակության ու համբերատարության ներքո, աշակերտի անհատական հոգեբանության ընթացման ու ըստ դրանից բխող անհատական վերաբերմունքի հիման վրա: Աշակերտի արժեքների համախմբում պետք է առանձնահատուկ տեղ ունենա հայրենասիրությունը, որը որպես վեհ արժեք հիմք է ընտանիքի հանդեպ սիրո, ընկերասիրության, ազնվության և այլ հոգևոր գաղափարների ու արժեքների համար:

Աշակերտի արժեքների ձևավորման վրա առաջին ազդող գործոններից մեկը տարիքայինն է, երբ սովորողի արժեքային կողմնորոշումները, արժեքային նախապատվությունները, վարքն ու բարոյահոգեբանական գծերը արտահայտվում են՝ ըստ տարիքային առանձնահատկությունների: Արտաքուստ արժեհամակարգային դաստիարակությունը, կախված տարիքային խմբի առանձնահատկություններից, դրսևորվում է աշակերտի վարքի ու շփման հարաբերությունների որոշակի մակարդակում խոսքում, արտաքին տեսքում, ազատ ժամանակն անցկացնելու ձևում, ապրելակերպում և այլն:

Այնուամենայնիվ աշակերտները որպես նոր ձևավորվող անհատականություններ, պատրաստ են ընդունել, և իրենց մեջ ձևավորել արժեհամակարգի հիմքը, միայն մանկավարժի հստակ և պրոֆեսիոնալ մոտեցման շնորհիվ, կախված աշակերտի տարիքային առանձնահատկությունների ու տարբերությունների, հստակ և պրոֆեսիոնալ մոտեցման շնորհիվ:

Սովորողի անձի արժեքների ձևավորման վրա ազդող մյուս գործոնը միջանձնային հարաբերություններն են կամ հեղինակավոր անձինք: Հեղինակավոր անձինք կարող են լինել նաև աշակերտի վրա ներգործող հասարակական այս կամ այն կազմակերպությունների անդամները, դպրոցի տնօրենը, դասուցիկը, ուսուցիչը և այլն: Աշակերտը նրանցից կարող է ստանալ արժեքների վերաբերյալ ինչպես դրական օրինակներ, այդպես նաև բացասական: Բացասական մոդելները հակում ունեն ձևավորվելու ավելի արագ և անդառնալի բացասական ազդեցություն կարող են ունենալ սովորողի անձի արժեքային ճիշտ դաստիարակության վրա: Հետևաբար

արժեքների դաստիարակության այս բնագավառը պահանջում է մանկավարժական խստագույն վերահսկողություն և ըստ հարկի՝ նաև միջամտություն:

Եզրակացություն

Եվ վերջապես կարող ենք եզրակացնել, որ դպրոցը մարդու արժեքային համակարգի ձևավորման ու զարգացման համար կարևոր հենասյունն է, և այդ գործի ամբողջ պատասխանատվությունը սահմանվում է «մանկավարժ» մասնագիտությունով: Մեր՝ ուսուցիչներիս դերը շատ մեծ է աշակերտների մեջ ճիշտ արժեհամակարգ ձևավորելու գործում: Քանի որ երեխաները իրենց օրվա ավելի մեծ մասն անցկացնում են ուսումնական հաստատություններում, հրամայական է դառնում, որ ուսուցիչները ստանձնեն իդեալական միջավայր ստեղծելու պատասխանատվությունը: Արժեհամակարգ ձևավորելուց զատ, յուրաքանչյուր ուսուցչի համար աննկարագրելի բերկրանք է իր կրթած և դաստիարակած աշակերտին որպես հասարակության պիտանի, կայացած և զարգացած անդամ տեսնելը:

Սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորումը առարկայի դասավանդման ընթացքում թեմայով հետազոտական աշխատանքը կատարելուց հետո եկանք հետևյալ եզրահանգումներին:

- Կրթության հենքը և գլխավոր իմաստը պետք է դառնա արժեհամակարգի ձևավորումը:
- Արժեքային համակարգը անքակտելիորեն կապված է այնպիսի հասկացությունների հետ, ինչպիսիք են՝ մշակույթը և հասարակությունը: Մարդը դրսևորվում է սոցիումի մեջ և իր վրա է կրում տվյալ միջավայրի մշակութային փոփոխությունները:
- Դպրոցում աշակերտը պետք է ընկալի համակեցության նորմերի իմաստը և ընդունի դրանք: Այդ ամենի պտուղները կլինեն իրական արժեքները:
- Ե՛վ լեզուն, և՛ մշակույթը մեծ դեր են խաղում աշակերտների անհատականության և արժեհամակարգի ձևավորման մեջ:

- Առարկաների ճիշտ համագործակցության և միջառարկայական կապերի շնորհիվ է, որ աշակերտների մեջ արժեքները ձևավորվում են ավելի ընդլայնված ու խորը:

Հետազոտության արդյունքները ցույց տվեցին նաև, որ արժեքային համակարգի ձևավորման սկզբում մեծ է ծնողների դերը: Երեխաները ընկալում են համամարդկային արժեքները, որոնք փոխանցվում են նրանց, որպես բացարձակ իրողություն: Միջին տարիքում երեխաները ավելի շատ փնտրտուքների մեջ են: Նրանց վրա մեծ է շրջապատի ազդեցությունը: Աշակերտները փորձում են նմանվել իրենց հասակակիցներին, հայտնի մարդկանց, ծնողներին, և այս համատեքստում է, որ կարծես թե արժեքների ծաղկաքաղ է տեղի ունենում նրանց մոտ: Կարևոր է նշել նաև համացանցի և սոցցանցերի դերը, որոնք այսօր յուրաքանչյուրիս առօրյայի անբաժան մասն են կազմում: Ավագ դասարաններում սովորողների արժեքային համակարգը կախված է շրջապատից, նրանց հուզական ապրումներից, զգացմունքներից:

Առաջարկություններ

«Սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորումը առարկայի դասավանդման ընթացքում» թեմայով հետազոտական աշխատանքը ավարտելուց հետո կարող ենք անել հետևյալ առաջարկությունները.

- Սովորողների արժեքային համակարգը բազմակողմանի զարգացնելու համար հարկ է նրանց ավելի շատ ներառել արտադասարանական միջոցառումների մեջ:
- Թատրոններ հաճախելը, էքսկուրսիաները, պատմամշակութային վայրեր այցելելը,
- Դասաժամերին հավելյալ քննարկումները, պատմությունից օրինակները ևս լավ միջոց են արժեհամակարգ ձևավորելու: Միջմշակութային հաղորդակցությունը, նոր մշակույթների հետ ծանոթությունը, նույնպես կարող են ձևավորել արժեքներ սովորողների մեջ:

Արժեհամակարգի ձևավորման վրա մեծ ազդեցություն կարող ենք ունենալ նաև դպրացական ծրագրի հետ սերտ կապված միջոցառումների միջոցով, օրինակ.

- Ինտելեկտուալ խաղ-մրցույթների միջոցով:
- Սովորողների ինքնակրթությունը խրախուսելու միջոցով:
- Ականավոր գործիչների, ազգային հերոսների հետ հանդիպումներ կազմակերպելու միջոցով:
- Կամավոր աշխատանքների մեջ աշակերտներին ընդգրկելով:
- Կազմակերպելով հանդիպումներ ազդեցիկ մարդկանց, գիտնականների և գրողների հետ:

Աղբյուրներ

1. <https://hy.wikipedia.org/մանկականհոգեբանություն>
2. https://hy.wikipedia.org/wiki/մանկավարժական_հոգեբանություն
- 3.«Արժեքի կողմնորոշում» մեթոդներ Մ. Ռոկիչ
4. https://hy.wikipedia.org/wiki/Եվգենի_Շվարց
- 5.«Ուսուցչի մեթոդական ձեռնարկ»